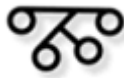

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA TURKOLOGIJU, HUNGAROLOGIJU I JUDAISTIKU
KATEDRA ZA TURKOLOGIJU
DIPLOMSKI STUDIJ TURKOLOGIJE

Tatjana Rakuljić

Prijevodne varijante turskih modalnosti na –*Dir* i –*mİş* u hrvatskom jeziku

Diplomski rad

Mentorica:
[dr. sc. Barbara Kerovec]

2014.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. MODALNOST.....	6
2.1 Perfekt na <i>-mIs</i> i modalnost na <i>-mIs</i>	8
2.2 Modalnost na <i>-Dir</i>	10
3. PREVOĐENJE GRAMATIČKIH STRUKTURA.....	12
3.1 Prevođenje perfekta na <i>-mIs</i>	13
3.1.1 Sintaktička sredstva.....	13
3.1.2. Leksička sredstva.....	15
3.1.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima.....	17
3.2 Prevođenje modalnosti na <i>-mIs</i>	18
3.2.1 Sintaktička sredstva.....	18
3.2.2. Leksička sredstva.....	19
3.2.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima.....	20
3.3 Prevođenje modalnosti na <i>-Dir</i>	21
3.3.1 Sintaktička sredstva.....	21
3.3.2. Leksička sredstva.....	23
3.3.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima	25
3.3.4 Više opcija.....	25
4. ZAKLJUČAK.....	26
5. LITERATURA.....	29
6. IZVORI.....	31

SAŽETAK

Činjenica da su turski i hrvatski genetski nesrodni i tipološki različiti jezici može stvarati poteškoće izvornim govornicima hrvatskog jezika prilikom učenja turskog jezika, pa tako i prilikom prevođenja s turskog na hrvatski. U ovom smo radu analizom hrvatskih prijevoda turskih romana *Kar* (Orhan Pamuk) te *Sis ve gece* (Ahmet Ümit) nastojali proučiti načine na koje se turska modalnost na *-Dir*, kojom se izražava epistemička modalnost, i modalnost na *-mİş*, kojom se izražava evidencijalna modalnost, prevode u hrvatskom jeziku. S obzirom na to da su *-Dir* i *-mİş* morfemi, a u hrvatskom jeziku ne postoje slični morfemi za izražavanje modalnih značenja, ta značenja u hrvatskom jeziku moraju biti izražena na drukčiji način, odnosno drukčijim jezičnim sredstvima ili elementima. Analizom u ovome radu utvrđeno je da se tijekom prevođenja navedenih turskih modalnosti u hrvatskom jeziku koriste (1) sintaktička sredstva, poput surečenica, (2) leksička sredstva, poput priloga i modalnih izraza, ili (3) se jezični elementi s modalnim značenjima izostavljaju.

Ključne riječi: turski jezik, hrvatski jezik, modalnost, kontrastiranje, modalnost na *-Dir*, modalnost na *-mİş*

ABSTRACT

Turkish and Croatian are genetically unrelated and typologically different languages. This fact can create difficulties in acquiring Turkish language for native speakers of Croatian, as well as in translating from Turkish into Croatian. The aim of this thesis is to examine the ways in which Turkish modality marker *-Dir*, used for expressing epistemic modality and modality marker *-mİş*, used for expressing evidential modality are translated into Croatian. The analysis was based on two Turkish novels, *Kar* (Orhan Pamuk) and *Sis ve gece* (Ahmet Ümit) and their translations into Croatian. Since *-Dir* and *-mİş* are morphemes, and since in the Croatian language there are no similar morphemes which express modal meaning, in the Croatian language these meanings have to be expressed in a different way, that is, by using different linguistic means or elements. In this work it was established that the following ways can be used to translate the abovementioned modality markers: (1) introducing syntactic elements, such as dependent and independent clauses, (2) introducing lexical elements, such as adverbs and modal words and (3) leaving out the elements which carry modal meaning.

Keywords: Turkish, Croatian, modality, contrastive analysis, modality marker *-Dir*, modality marker *-mİş*

1. UVOD

Tema ovog rada, prijevodne varijante turskih modalnosti na *-Dir* i *-mİş* u hrvatskom jeziku, stvarala se tijekom mog studija turkologije. S obzirom na to da je turski aglutinativni jezik koji pripada turkijskoj porodici te da su su turski i hrvatski genetski nesrodni i tipološki različiti jezici, gramatičke strukture ovih dvaju jezika uvelike se razlikuju i izvornim govornicima hrvatskog jezika može biti zahtjevno savladati neke kategorije turskog jezika. Među tim kategorijama svakako su i modalnosti na *-Dir* i *-mİş*. Ovaj se rad bavi upravo tim modalnostima jer razumijevanje njihove uporabe, a samim time i njihovo prevođenje u hrvatskom jeziku zna stvarati probleme govornicima hrvatskog jezika.

Cilj ovog rada jest proučiti načine na koje se modalnosti na *-Dir* i *-mİş* prevode u hrvatskom jeziku. Da bi se to postiglo, bit će analizirano mnogo primjera i prikazan što veći broj mogućih prevoditeljskih rješenja. Primjeri su odabrani iz djela *Kar* („Snijeg“), autora Orhana Pamuka te *Sis ve gece* („Magla i noć“), autora Ahmeta Ümita. Djela različitih autora koja su prevodili različiti prevoditelji odabrana su da bi se dobio uvid u to kako različiti autori koriste ove modalnosti te kako ih različiti prevoditelji prevode. Kod prevođenja, naravno, ne možemo govoriti o jednom jedinom ispravnom prevoditeljskom rješenju jer tako nešto ne postoji; postoje samo bolje i lošije opcije te se jedna rečenica, pa čak i jedna riječ mogu prevesti na više različitih načina. Dobar prijevod jest onaj koji je napravljen „u duhu“ ciljnog jezika, koji čitamo ne primjećujući da se radi o prijevodu, ali koji je istovremeno i što je moguće bliži značenju sadržanom u izvornom jeziku.

Gramatički sustav našeg jezika snažan je faktor koji određuje kakve distinkcije radimo dok se služimo jezikom. U svakom jeziku postoji niz mogućnosti za izražavanje različitih distinkcija, poput kategorija vremena, broja, roda, razlike između živog i neživog i slično. Ne postoji samo jedan ili objektivni način na koji se možemo služiti jezikom te koji će situaciju dočarati upravo onakvom kakva se događa u stvarnom svijetu. Strukturom svakog jezika naglašavaju se i unaprijed odabiru određena područja koja su osnovna za prepričavanje bilo kojeg iskustva (Baker 1992: 82-83).

Bilo kojim jezikom možemo izraziti bilo koju informaciju, no o gramatičkom sustavu jezika ovisi hoćemo li neke kategorije poput vremena ili roda izraziti eksplicitno. Iako je prije vladalo mišljenje da kategorije poput vremena, roda i broja postoje u svim jezicima, danas znamo da nije tako te da univerzalne kategorije ne postoje, kao i da različiti jezici sadrže različite kategorije (Baker 1992: 83). Čak i kategorije poput vremena i broja koje smatramo

osnovnim aspektima iskustva ne moraju biti izražene u svim jezicima (Baker 1992: 85). Jezici se razlikuju prema onim informacijama koje moraju prenijeti, a ne prema onima koje mogu prenijeti (Jakobson 2000: 116).

Svaka usporedba dvaju jezika implicira usporedbu njihove međusobne prevodivosti (Jakobson 2000: 114-115). Razlike u gramatičkim strukturama između izvornog i ciljnog jezika dovode do promjene u informacijskom sadržaju poruke tijekom procesa prevođenja. Ta promjena može se očitovati u pridodavanju informacije u ciljnom jeziku, što se događa u slučajevima u kojima neka informacija, zbog određenih jezičnih osobitosti, mora biti izražena u ciljnom jeziku, ali ne i u izvornom jeziku. Međutim, ako ciljni jezik ne sadrži gramatičku kategoriju koja postoji u izvornom jeziku, prema Moni Baker informacija izražena tom kategorijom ponekad će se u ciljnom jeziku možda morati ignorirati (Baker 1992: 86). Baker tvrdi da u praksi nedostatak gramatičkog sredstva može otežati prijevod cijelog koncepta jer nedostatak gramatičke kategorije u određenom jeziku znači da se u tom jeziku ta informacija smatra izbornom te da se rijetko pojavljuje, čime bi ponavljanje informacije koja je obično neodređena u jeziku zvučalo čudno (Baker 1992: 87).

U svojoj knjizi Mona Baker spominje i stav drugačiji od svog, stav poznatog lingvista Romana Jakobsona koji tvrdi da doslovan prijevod cijele konceptualne informacije koju original sadrži nije nemoguć zbog nedostatka gramatičke kategorije u jeziku (Baker 1992: 86). Jakobson tako smatra da se cijelo kognitivno iskustvo može izraziti u bilo kojem postojećem jeziku (Jakobson 2000: 115) te da se informacije koje se u jednom jeziku izražavaju gramatičkim kategorijama, u drugom jeziku mogu izraziti leksičkim (Jakobson 2000: 116). Ipak, Baker smatra da bi im se time dala veća važnost od one koju imaju u izvornom tekstu (Baker 1992: 87).

U turskom jeziku *-Dir* i *-mİş* su morfemi koji nose modalna značenja te modalnosti na *-Dir* i *-mİş* pripadaju upravo gramatičko-značenjskim kategorijama koje su prisutne u jednom jeziku, u ovom slučaju turskom, a kojih nema u hrvatskom. S obzirom na to da u hrvatskom jeziku ne postoje slični morfemi koji nose modalna značenja, te se modalnosti ne mogu prevesti koristeći ekvivalentan gramatički oblik. Jedan od vrlo čestih načina prevođenja ovih formi jest uporaba hrvatskih priloga koji prenose njihova modalna značenja, a u ovom ćemo radu nastojati pokazati koje su još ostale mogućnosti njihovog prevođenja. Kada je riječ o procesu prevođenja gramatičkih kategorija, jasno je da nema čvrstih pravila koja se mogu

ustanoviti. Kao što je i inače slučaj kod prevođenja, prevoditelj treba uzeti u obzir mnoge faktore, poput vrste teksta koji prevodi te publike kojoj je tekst namijenjen.

Na početku ovog rada objasniti ćemo što je modalnost te pružiti kratak pregled izražavanja modalnosti u turskom jeziku uporabom glagolskih oblika. Dat ćemo i pregled značenja modalnosti na *-Dİr*, koja se koristi za označavanje stupnja uvjerenosti govornika u neku tvrdnju te za izražavanje sigurnosti, mogućnosti i pretpostavke (Kerimoğlu 2000: 442-443), kao i pregled značenja modalnosti na *-mİş*, kojom se indicira da je govornik ili nešto čuo, ili na temelju nečega donio zaključak (Palmer 2001: 47). Perfekt na *-mİş* također nosi modalna značenja pa će u radu biti riječi i o tom obliku. S obzirom na to da Pavelić u svom radu „Kategorija modalnosti: turski i hrvatski jezik u poredbenom prikazu“ (2008) daje detaljan opis ovih modalnosti, kao i njihove uporabe, u ovom radu, u kojem je naglasak na kontrastiranju turskog i hrvatskog jezika, teoretski dio neće biti toliko detaljan. Da bi se pružio pregled mogućih značenja i uporabe ovih modalnosti, u radu će biti korištene gramatike turskog jezika Ekrema Čauševića i G. L. Lewisa te gramatika autorica A. Göksel i C. Kerslake. S ciljem stjecanja uvida u načine na koji turski autori objašnjavaju ove modalnosti, uz gorenavedene izvore bit će korištene još neke gramatike i članci turskih autora. Nakon toga bit će analizirani konkretni primjeri iz književnih djela prevedenih s turskog na hrvatski jezik kako bi se pokazalo koje se sve strukture mogu koristiti u prijevodu, koje se koriste najčešće i zašto te mogu li se ustvrditi neka pravila u vezi prevođenja ovih struktura. Radi bolje preglednosti primjeri su podijeljeni prema načinima prevođenja. Iako je nekad potrebno znati cijeli kontekst i radnju djela, u radu ćemo dati primjere samo konkretnih izvornih rečenica i njihovih prijevoda, a samo će u nekim slučajevima malo veći odlomci biti korišteni kao primjer.

2. MODALNOST

Modalnost je jedna od temeljnih leksičko-gramatičkih kategorija kojom se označuje odnos iskaza prema stvarnosti¹ i usko je povezana s vremenom i aspektom (Palmer 2001: 1). Dok vrijeme označava vrijeme u kojem se događaj dogodio, a aspekt prirodu događaja, modalnost se od vremena i aspekta razlikuje po tome što se ne odnosi izravno na obilježje događaja, nego na status tvrdnje koja opisuje događaj. Modalnost može biti „realis“ ili „irrealis“: „realis“ znači da je situacija ostvarena te da se može pojmiti izravnom percepcijom, dok

---

¹ Hrvatska enciklopedija. *Enciklopedija.hr*. Web. 05.09.2014.

„irrealis“ znači da situacija još uvijek pripada oblasti misli te da se može pojmiti samo maštom (Palmer 2001: 1). U jezicima postoje različiti načini da govornik izrazi svoj mentalni stav prema onome što je ustvrdio govorom (Aksu-Koç 2000: 15) te se modalnost dalje dijeli na epistemičku i deontičku (Lyons 1977: 791). Uporabom epistemičke modalnosti govornik izražava svoje stavove prema istinitosnoj vrijednosti ili faktualnosti neke tvrdnje (Aksu-Koç 2000: 15), dok se uporabom deontičke modalnosti izražavaju obaveze i dopuštenja (Lyons 1977: 823).

Uz kategoriju epistemičke modalnosti, za ovaj je rad bitna i evidencijalna modalnost. Dok autorica Aksu-Koç smatra da je evidencijalnost poddomena epistemičke modalnosti (Aksu-Koç 2000: 15), Palmer i evidencijalnost i epistemičku modalnost svrstava pod ono što naziva modalnost tvrdnje. Uporabom epistemičke modalnosti govornik izražava svoje prosudbe o istinitosti tvrdnje, dok uporabom evidencijalne modalnosti govornik indicira da ima dokaz o istinitosti tvrdnje (Palmer 2001: 8). Hrvatski lingvisti Gnjatović i Matasović (2010: 92), ipak, smatraju da su evidencijalnost i epistemička modalnost različite, ali povezane kategorije koje treba jasno razlučiti da bi se stekao uvid u evidencijalne strategije nekog jezika. Prema autorici Aksu-Koç (2000: 15), evidencijalnost je način da jezikom izrazimo da je istina relativna. U neke smo stvari sigurni jer imamo pouzdane dokaze o njima ili jer nesumnjivo vjerujemo u njihovu istinitost. U druge smo, pak, manje sigurni zbog toga što imamo djelomične dokaze o njima ili zbog toga što donosimo zaključke na temelju prošlih situacija. S druge strane, neke stvari doživljavamo samo kao mogućnosti. Jezici sadrže različita leksičko-gramatička sredstva koja govornici koriste da bi izrazili svoje stavove prema znanju o vanjskom svijetu, poput fleksije, pomoćnih glagola ili priloga (Aksu-Koç 2000: 15).

Prema gramatici turskog jezika autorica Göksel i Kerslake, modalno neutralna glagolska rečenica turskog jezika sadrži nastavke *-DI*, *-(I)yor* ili *-mAktA*, dok modalno neutralna nominalna rečenica ne sadrži nikakav nastavak ili sadrži nastavak *-(y)DI* (Göksel i Kerslake 2005: 294). U glagolskim i imenskim rečenicima u turskom jeziku mogu se izraziti brojna modalna značenja: a) generalizacija, opće pravilo, izjava ili načelo, b) pretpostavka ili hipoteza, c) tvrdnja koja označava koliko je moguće ili nužno da se neki događaj ili stanje dogode, d) tvrdnja koja se temelji na znanju koje je stečeno indirektno te e) želja ili voljnost da se događaj ili stanje dogode (Göksel i Kerslake 2005: 294-295). S obzirom na to da je tema modalnosti u turskom jeziku poprilično široka, u ovom će radu, kao što je već ranije naglašeno, biti analizirane uporabe samo sufiksa *-Dir* za izražavanje epistemičke modalnosti kojim se označava pretpostavka ili hipoteza, te sufiksa *-mİş* za izražavanje evidencijalne

modalnosti kojim se označava tvrdnja temeljena na znanju koje je stečeno neizravno. Detaljniji opis uporabe ovih dviju modalnosti predstavljen je u sljedećem poglavlju.

S obzirom na to da se u ovom radu kontrastiraju dva jezika, hrvatski i turski, važno je reći nešto i o izražavanju modalnosti u hrvatskom jeziku. Prema Sesar (2001: 207), u hrvatskom jeziku razlikujemo osnovnu (intencijsku) modalnost, modalnost vjerodostojnosti te voluntativnu modalnost. Uporabom osnovne, intencijske modalnosti govornik oblikuje svoj iskaz kao izjavnu, upitnu ili zahtjevnu rečenicu te se ona iskazuje uporabom glagolskog načina i određenog tipa završne intonacije. Izražavanje modalnosti vjerodostojnosti, kojom govornik izražava stupanj svoje sigurnosti ili nesigurnosti u istinitost ili vjerodostojnost određene situacije, postiže se uporabom modalnih riječi i partikula, koje uključuju i načinske priloge, kao i modalnih glagola koji su obično u kondicionalu. Zadnji tip modalnosti, voluntativna modalnost, koju govornik koristi da iskaže svoje mišljenje o tome koliko je neka situacija ostvariva, nužna ili moguća, izražava se uporabom modalnih glagola ili istoznačnih modalnih predikativa (Sesar 2001: 207). Od navedenih vrsta modalnosti za ovaj je rad značajna modalnost vjerodostojnosti. Što se tiče načina izražavanja evidencijalne modalnosti u hrvatskom jeziku, Gnjatović i Matasović (2010: 90) navode da u hrvatskom nema mnogo priloga čija je temeljna funkcija izražavanje evidencijalnosti. Među njima je prilog „navodno“, kojeg je skovao Šulek prema njemačkom *angeblich*, dok prilozi „očigledno“ i „očito“ koji se također koriste za izražavanje evidencijalnosti nose i druga značenja. U radu ćemo vidjeti da se ovi prilozi koriste i u prevođenju turskih perfekta na *-mİş* i modalnosti na *-mİş*.

2.1. Perfekt na *-mİş* i modalnost na *-mİş*

Kopula *-mİş* jedan je od dva perfekatska oblika pomoćnog glagola *imek* („biti“) te se dodavanjem ove kopule tvori i glagolsko vrijeme koje također nosi modalna značenja. Ova kopula prima lične nastavke prezenta pomoćnog glagola *imek* („biti“) te se njom, za razliku od perfekta na *-DI*, izražava radnja čije rezultate saznajemo na posredan način, preko nekoga ili na osnovi posljedica same radnje, npr.: *Babası subaymış*, u prijevodu, „Njegov je otac (navodno, kažu) bio časnik“ (Čaušević 1996: 196). Kod ove kopule vremensko se značenje često može i neutralizirati te se u tim slučajevima izražava sadašnja radnja uz modalno značenje pretpostavke, neočevidnosti, nekategoričnosti i slično: „Njegov je otac (navodno, kažu) časnik“ (Čaušević 1996: 197).

U gramatici „Türkçenin Grameri“ Tahsina Banguoğlu, *-mİş* se spominje kao jedno od glagolskih vremena u turskom jeziku te je opisano kao *dolaylı geçmiş*, tj. dubitativ (Banguoğlu 2004: 442). Banguoğlu navodi da se ovaj oblik koristi za prenošenje informacija koje je osoba čula od nekog drugoga, vidjela kasnije ili kojih nije bila svjesna (Banguoğlu 2004: 460). Palmer u tom smislu daje primjer rečenice *Ahmet gelmiş*. „Ahmet je došao“ te navodi da se ova rečenica može protumačiti na dva načina: kao zaključak koji je donesen na temelju nekakvog dokaza (npr. Ahmetov kaput visi u hodniku) ili kao informacija koju je govornik dobio od nekoga (Palmer 2001: 47). Banguoğlu navodi i da se u povjesničarskom stilu koristi perfekt na *-DI* (koju on zove *salt geçmiş*, „prava prošlost“), dok se u bajkama i anegdotama koristi perfekt na *-mİş* (Banguoğlu 2004: 460). Perfektom na *-mİş* označava se da govornik nije aktivno uključen u tok radnje te da govornik o okončanoj radnji dobiva informacije preko posrednika (Čaušević 1996: 255-256). S obzirom na to da oba navedena značenja podrazumijevaju postojanje određenog modalnog okvira (Čaušević 1996: 255), u radu ću dati pregled prijevodnih varijanti i perfekta na *-mİş*.

Autorice Göksel i Kerslake tvrde da uporaba evidencijalnosti nije toliko česta u prvom i drugom licu te da se u prvom licu može koristiti za izražavanje informacija koje su govornici dobili od drugih o onome što su radili dok su bili premladi da bi se sjećali, dok su spavali ili bili u nesvijesti, kao i za izražavanje stava govornika o tome kako ga druge osobe doživljavaju (Göksel i Kerslake 2005: 310). Ipak, Čaušević navodi da se u prvom licu ovaj oblik, s naglašenim značenjem rezultativnosti, koristi vrlo često, i to kad se inzistira na golom rezultatu glavne radnje, kad govornik unosi u iskaz modalne nijanse ekspresivnosti i emfatičnosti te kad govornik sam prosuđuje o radnji koju je izvršio nekontrolirano, spontano, nesvjesno (Čaušević 1996: 258).

Modalnost na *-mİş* tvori se dodavanjem perfekta *imiş* s ličnim nastavcima prvog tipa na sve participske i modalne osnove te se zove još i subjektivna modalnost. Ne može se tvoriti jedino od određenog perfekta na *-DI* te od imperativa, osim trećeg lica, što je jako rijetko (Čaušević 1996: 304). Modalnost na *-mİş* služi za izražavanje sumnje i rezerviranosti prema sadržaju iskaza. Tako bi rečenica *İngiltere'de okumuşmuş güya* (Čaušević 1996: 305) značila „Tobože je studirao u Engleskoj“. Ova modalnost služi za izražavanje neosvjedočenosti, odnosno signalizira da govornik nije uključen u tok radnje nego o njoj sudi na temelju informacija iz druge ruke: *Babasının dediğine göre Ayla da geliyormuş* (Čaušević 1996: 305), u prijevodu, „Prema onome što kaže njezin otac, dolazi i Ayla“. Ova se modalnost koristi i za izražavanje radnje čiji se tok rekonstruira na temelju rezultata: *Eğer kaçmasaydık bizim*

hepimizi dövermiş. Prijevod ove rečenice glasi „Da nismo pobjegli, sve bi nas, izgleda, istukao“ (Čaušević 1996: 305). Zbog ovih karakteristika modalnost na *-mlş* upotrebljava se u nepravom upravnom govoru kad se nečiji iskaz prepričava: *Bunu çeviremem. –Niye çevirezmişsin?* „To ne mogu prevesti. –A zašto ti to, kako kažeš, ne možeš prevesti?“ (Čaušević 1996: 305) te u bajkama, pričama i anegdotama: *Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde bir padişah varmış* „Živio jednom jedan padišah“ (Čaušević 1996: 305).

Ova modalna oznaka nekad označava i novo otkriće koje je govornik otkrio i koje još nije potpuno „integrirao“ u svoje znanje te često sadrži i element iznenađenja: *Aaa, yiyecek hiçbir şey yokmuş* „O, čini se da nema ništa za jelo“ (Göksel i Kerslake 2005: 311). Ova se kopula može koristiti i u pitanjima te se u tom slučaju znanje sugovornika, a ne govornika smatra indirektnim: *Bugün dolar ne kadarmış?* „Kolika je danas vrijednost dolara?“ (Göksel i Kerslake 2005: 311-312). Kad govornici turskog jezika verbalno prenose informacije koje su primili iz drugog izvora, koriste nastavak za evidencijalnost te uporaba ovog nastavka u turskom jeziku nije proizvoljna (Göksel i Kerslake 2005: 309).

2.2 Modalnost na *-Dir*

Modalnost na *-Dir* zapravo je specifična upotreba kopule *-Dir*, odnosno 3. lica jednine pomoćnog glagola *imek* („biti“). Kada ne nosi modalna značenja, kopula *-Dir* može se dodati na imensku osnovu te u tom slučaju označava 3. lice jednine i, uza sufiks *-IAr*, 3. lice množine glagola „biti“, no u govornom, ali i nestandardnom jeziku često dolazi do ispuštanja te kopule, npr. *O da evde*. „I on je kod kuće“ (Čaušević 1996: 195). Lewis također zamjećuje da se ova kopula ne koristi često u svakodnevnom govornom jeziku te navodi i da se *-Dir* kao kopula i u govoru i u pismu koristi kad je predikat u rečenici imenica, kad je subjekt zamjenica koja se razumije iz konteksta, kad je subjekt imenica koja slijedi predikat te kad je subjekt imenska fraza koja počinje veznikom *ki* te u sebi sadrži postpoziciju i predikat (Lewis 1967: 97). Kada kopula *-Dir* u imenskim rečenicama izražava generalizaciju, opće pravilo, izjavu ili načelo, velikim je dijelom ograničena na formalni jezik (Göksel i Kerslake 2005: 297): *Enerji kaynaklarımız boldur*. „Imamo mnogo izvora energije.“ (Lewis 1967: 97).

Prema Lewisu, *-Dir* se u slučajevima u kojima izražava modalno značenje u neformalnom govoru koristi za naglašavanje ili za izricanje pretpostavke (Lewis 1967: 97). On daje primjer rečenice *bahçedelerdir*, što bi značilo „sigurno su u vrtu“ te rečenice

bahçedeler, što znači samo „u vrtu su“ (Lewis 1967: 98). Čaušević daje malo detaljniji opis ove uporabe te navodi da se ovaj nastavak može dodati na lične nastavke za 1. lice, čime se izriče rezultativnost i ističe neka činjenica: *Ben emekli şubayımdır* „Ja sam umirovljeni časnik“, kao i na lične nastavke za 2. lice, čime se izriče modalno značenje pretpostavke koja graniči s tvrdnjom: *Gördüğüm kadar sen sarhoşsundur* „Koliko vidim, ti si (najvjerojatnije) pijan“. Ova kopula može se dodati i na predikative *var* („ima“) i *yok* („nema“)² te tad nosi modalno značenje inzistiranja na nekoj tvrdnji: *Parası da vardır*, što bi značilo „On (nesumnjivo) ima i novaca.“ (Čaušević 1996: 204).

–*Dir* se može dodati i na finitne glagolske oblike u svakom licu. Ovakvom se uporabom ističe slabija mogućnost da će se radnja izražena glagolom dogoditi te se implicira da govornik tvrdi nešto u što nije potpuno siguran, ali ima snažan osjećaj ili dojam da je tvrdnja istinita (Lewis 1967: 139). Tako se rečenice *Arkadaşım beni bekliyor* i *Arkadaşım beni bekliyordur* razlikuju po tome što prva ističe činjenicu („Priatelj me čeka“), a druga označava pretpostavku („Siguran sam da me prijatelj čeka“). Ta se pretpostavka temelji na znanju koje imamo o vanjskom svijetu: prijatelj nam je možda uvijek točan, sad je pet sati, rekao je da će nas čekati u pet sati, a sad je već prošlo pet (Lewis 1967: 140). Čaušević kaže da se dodavanjem modalnosti na –*Dir* na gramatička lica perfekta na –*mış*, prezenta na –(*I*)*yor* i futura na –(*y*)*AcAk* postiže značenje „naglašene rezultativnosti ili pak kategorične pretpostavke koja gotovo graniči s tvrdnjom“, zbog čega se katkad naziva i kategoričnom modalnošću (Čaušević 1996: 302). Prema Lewisu, kad se nastavak –*Dir* dodaje na treće lice budućeg vremena na –(*y*)*AcAk*, dobiva se značenje definitivne budućnosti (Lewis 1967: 140).

Bangouğlu također navodi da se dodavanjem nastavka –*Dir* na glagolsku osnovu na kojoj je već prisutna oznaka vremena mijenja značenje te spominje da se novo značenje može izraziti priložima poput *mutlaka* „svakako“, *herhalde* „vjerojatno“, *muhtemelen* „vjerojatno“, *umulur* „nada(j)mo se“, „očekuje se“ te *belki* „možda“ (Bangouğlu 2004: 451). U gramatici autorica Göksel i Kerslake spominje se da modalnost na –*Dir* izražava i pretpostavku ili hipotezu te da je ovo značenje često dodatno naglašeno uporabom modalnih priloga, kojima se označava snaga uvjerenosti govornika u utemeljenost pretpostavke (Göksel i Kerslake 2005: 298). Kada se modalni prilog ne koristi, obično se podrazumijeva da modalnost na –*Dir* označava srednje jaku pretpostavku koja bi mogla biti označena prilogom *herhalde*. U turskom jeziku ovakve pretpostavke ne moraju biti gramatički označene te je nekad dovoljna

² *Var* i *yok* svrstavaju se u oblike pomoćnog glagola *imek* („biti“). Više u Čaušević 1996: 200-204.

samo uporaba modalnog priloga, poput *umarım* „nadam se“ (Göksel i Kerslake 2005: 298). U svom radu Pavelić (2008: 111-113) daje kratak pregled adverbijala koji ukazuju na stupanj govornikove sigurnosti u istinitost iskaza, što spada u područje modalnosti tvrdnje, te adverbijala koji ukazuju na govornikov stav prema situaciji opisanoj u iskazu.

Kad se doda na treće lice perfekta na *-mİş*, kopula *-DIr* neutralizira modalno značenje nekategoričnosti te se forma *-mİş + tIr* u tom pogledu izjednačava s perfektom na *-DI*. Međutim, ova forma ne može podrazumijevati i značenje očevidnosti, tj. uključenosti u tok radnje, zbog čega se modalnost na *-mİştIr* često pojavljuje u znanstvenim tekstovima, pogotovo pri iznošenju znanstvenih činjenica (Čaušević 1996: 303). Prema Lewisu (1967: 122), ovaj se oblik često koristi i u medijima kao uobičajeno prošlo vrijeme za 3. lice jednine, dok obični govornici umjesto ovog oblika koriste perfekt na *-DI*.

Csató (2000: 40) također primjećuje da funkcija ovog oblika varira ovisno o tipu diskursa u kojem se koristi. U publicistici se ovaj oblik obično koristi kao neobilježeni prošli oblik koji ne nosi nikakvo specifično modalno značenje. U govoru, međutim, ovaj oblik nosi značenje koje je između tvrdnje i pretpostavke. Značenje može ovisiti i o licu govornika. Kad se koristi u prvom licu, ovim se oblikom izražava način na koji su se događaji dogodili, često s prekidima, te je obično uvijek prisutan neki priložni izraz poput *hep* „uvijek“, *her zaman* „uvijek“, *şimdiye kadar* „dosad“ itd. (Csató 2000: 41). U drugom licu pak *-mİştIr* često označava pretpostavku (Csató 2002: 42).

3. PREVOĐENJE GRAMATIČKIH STRUKTURA

Tijekom proučavanja načina prevođenja modalnosti na *-DIr*, perfekta na *-mİş* te modalnosti na *-mİş* postalo je očito da postoje tri glavne prijevodne opcije: (1) uporaba sintaktičkih sredstava, poput uvođenja surečenica, (2) uporaba leksičkih sredstava, poput priloga, te (3) izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima, kad prevoditelj značenje koje se u turskome prenosi uporabom modalnosti odlučuje zanemariti u hrvatskom jeziku. U članku o evidencijalnim strategijama u hrvatskom jeziku (Gnjatović i Matasović 2010), autori su načine izražavanja evidencijalnosti u hrvatskom jeziku također podijelili na leksičke, koji se postižu uporabom priloga, i sintaktičke, koji se postižu uporabom gramatičkih kategorija ili sintaktičkih konstrukcija.

3.1 Prevođenje perfekta na *–miş*

3.1.1 Sintaktička sredstva

Surečenice

Rečenica *Buraya intihar eden kızlar için gelmiş* (Pamuk 2013: 95) dobar je primjer toga da je u ciljnom jeziku nekad potrebno naglasiti je li radnja neosvjedočena ili osvjedočena, pa je tako u prijevodu uveden glagol „kazati“: „Kaže da je ovamo došao zbog djevojaka samoubojica“ (Pamuk 2009: 111). S obzirom na to da u hrvatskom jeziku ne postoji prošlo vrijeme kojim bi se neosvjedočena radnja naglasila, u prijevodu je bilo potrebno uvesti složenu, objektu surečenicu.

Osim glagola „kazati“ mogu se uvesti i drugi glagol govorenja, poput glagola „govoriti“. Rečenica *Kars'ta belediye başkanının öldürüldüğünü ve kadınların intihar ettiğini bütün İstanbul gazeteleri yazmışlar* (Pamuk 2013: 12) prevedena je kao „Govore da su sve istanbulske novine pisale da je predsjednik općine u Karsu ubijen, i o ženama samoubojicama...“ (Pamuk 2009: 14).

U prijevodu rečenice *Ben yıllardır yavaş yavaş Allah'a inanmaya başlamışım* (Pamuk 2013: 148) uvedena je surečenica „mora da“. Glagol „morati“ nosi značenje volje i nužde da se neka radnja ostvari (Barić 1997: 223), ali i modalno značenje uvjerenosti, pa tako i surečenica „mora da“ nosi značenja uvjerenosti u radnju, poput izraza „vjerojatno je“, „bit će da je“, „zacijelo je“³: „Mora da sad već ima nekoliko godina otkako sam polako počeo vjerovati u Allaha“ (Pamuk 2009: 168). Uvođenje surečenice poput „mora da“ u ovom je slučaju dobar izbor jer govornik sam prosuđuje o radnji koju je izvršio nekontrolirano, spontano i nesvjesno (vidi Čaušević 1996: 258).

Perfekt na *–miş* u rečenici *Alınızı da vurmuşsunuz. Orası da morarmış* (Pamuk 2013: 382) označava neosvjedočenost radnje o kojoj govornik prosuđuje na temelju rezultata koje zatječe te je, da bi se to značenje postiglo u hrvatskom jeziku, uvedena umetnuta rečenica „vidim“: „I čelo ste udarili, vidim, i čelo vam je pomodrijelo“ (Pamuk 2009: 408).

U prijevodu rečenice *Daha sonra bir bakıyorduk, seyrettiği filmin içine girmiş (...)* (Pamuk 2013: 293) prevoditeljica je upotrijebila veznik „kad ono“ koji se koristi za uvođenje suprotnih rečenica (Barić 1997: 281). Ovim se veznikom izražavaju „neočekivane posljedice

---

³ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

nekog događaja“⁴, a to je i značenje koje je izraženo u izvornoj rečenici: „Malo kasnije pogleda, kad ono i on je u filmu (...)“ (Pamuk 2009: 319).

U turskom jeziku particip na *-miş* često se pojavljuje uz postpoziciju *gibi*, čime se označava da se usporedba pomiče iz sfere realnog prema sferi nerealnog (Čaušević 1996: 519): *Karın altında her şey silinmiş, kaybolmuş gibiydi* (Pamuk 2013: 12). Spomenuta postpozicija najčešće se prevodi korištenjem veznika „kao da“, koji uvodi poredbene rečenice: „Kao da je sve bilo izbrisano ili nestalo pod snijegom“ (Pamuk 2009: 15). U sljedećoj rečenici: *Davadan duyduğu kaygı biraz azalmış gibi* (Ümit 2012: 407) vidimo da se u prijevodu ove konstrukcije može koristiti i glagol „činiti se“, o kojem ćemo reći nešto više kasnije: „Čini se da mu je donekle popustila zabrinutost“ (Ümit 2013: 292). Međutim, u prijevodu rečenice *Az önceki sert yönetici gitmiş, yerine bir zamanlar bir dost gibi konuşmuşum amcam gelmiş* (Ümit 2012: 317) vidimo da je prevoditeljica i u ovom slučaju odlučila uvesti poredbenu rečenicu i veznik „kao da“, kojim se izražava prividnost situacije: „Kao da je strogi nadređeni od maloprije iščezao, ustupivši mjesto stricu s kojim sam nekoć razgovarao kao s prijateljem“ (Ümit 2013: 231).

Kao što je već ranije spomenuto, prilozi i modalne riječi mogu se pojavljivati uz perfekt na *-miş* te se u nekim slučajevima mogu prevesti uvođenjem surečenica u hrvatskom jeziku. Jedna od njih je modalna riječ *sanki*, koja se, kao i postpozicija *gibi* o kojoj je bilo riječi u prethodnom paragrafu, često prevodi veznikom „kao da“ koji uvodi poredbene surečenice: *Bütün şehir sanki terk edilmiş (...)* (Pamuk 2013: 412). „(...) kao da je cijeli grad napušten“ (Pamuk 2009: 438).

Uz perfekt na *-miş* i modalnost na *-miş* pojavljuje se i modalna riječ *güya* („tobože“, „navodno“): *Güya Ceyhun Mine'ye âşıkmiş da... Mine ona yüz vermemiş de, anlıyorsunuz değil mi?* (Ümit 2012: 153). Ovaj se prilog može prevesti na više načina, a u ovom je slučaju prevoditeljica odabrala uvesti surečenicu s glagolom „tvrditi“: „Tvrdi da se Dzejhun zaljubio u Mine... a ona ga je odbila“ (Ümit 2013: 114).

Perfekt na *-miş* može se koristiti i s modalnom riječi *demek*: *Demek bizi atlatmış herif* (Ümit 2012: 28). U ovom slučaju u prijevodu nije potrebno uvoditi novi član da bi se naglasilo da je zaključak o radnji donesen na temelju nekakvog dokaza jer je to već učinjeno uporabom riječi *demek*, koja se u hrvatskom jeziku uglavnom prevodi uporabom surečenice „znači“: „Znači, tip nas je preveslao“ (Ümit 2013: 25).

---

⁴ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

Uz perfekt na *-mİş* koristi se i modalna riječ *galiba* („doima se“; „čini se“): *Toplantı fena geçmemiş galiba* (Ümit 2012: 378), što se može prevesti uporabom surečenice „čini se“, koja se koristi kad govornik traži mišljenje o onome što pokazuje ili opisuje⁵: „Čini se da sastanak nije ispao loš?“ (Ümit 2013: 275).

Uz perfekt na *-mİş* često nailazimo i na prilog *belli* („očito“), koji također može naglašavati modalno značenje rezultativnosti, zatečenog stanja prouzročenog radnjom kojoj nismo svjedočili: *Belli ki son günlerde olanlar kafasını iyice karıştırmış* (Ümit 2012: 39). U prijevodu ove rečenice upotrijebljena je surečenica „izvjesno je“⁶ („pouzđano je“, „sigurno je“): „Izvjesno je da su je posljednji događaji poprilično uzdrmali“ (Ümit 2013: 33).

Prijevod sljedeće rečenice jako je dobar primjer prevoditeljske sposobnosti da značenje izvornog jezika potpuno prenese u ciljni jezik: *Daha sonra Sunay'ı görenler terzihanedeki küçük ve tozlu bu odada kumaşkırpıntıları, paket kâğıtları ve boş karton kutular üzerine serilip sızdığına tanık olmuşlar* (Pamuk 2013: 358). Da bi se naglasila govornikova neuključenost u radnju, u prijevodu je uvedena surečenica „prema riječima onih koji su ga vidjeli“ te prijevod glasi: „Nešto kasnije, Sunaj se, prema riječima onih koji su ga vidjeli, zavukao u jedan prašnjavi sobičak i ondje se svalio na pod; opružio se po otpacima tkanine, papirima za pakiranje i praznim kartonskim kutijama“ (Pamuk 2009: 384).

3.1.2 Leksička sredstva

Prilozi i modalne riječi

Rečenica: *Metin'i göremiyorum, henüz inmemiş* (Ümit 2012: 385) dobar je primjer uporabe perfekta na *-mİş* u slučaju kada govornik o događaju donosi zaključke na temelju informacija koje su mu u tom trenutku dostupne te je, da bi se to značenje naglasilo, u prijevodu uveden prilog „sigurno“, koji izražava sredinu između mogućnosti da se dogodi, da se dogodilo ili da će se dogoditi ono što sugovornik kaže⁷: „Ne vidim Metina, sigurno još nije sišao“ (Ümit 2013: 279)

Zanimljiva je uporaba perfekta na *-mİş* u sljedećoj rečenici: *Senin acıdığın bu Necip, ne biçim Necip'miş okuyayım mı sana?* (Pamuk 2013: 210) koje prijevod glasi: „Hoćeš da ti

⁵ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

⁶ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

⁷ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

pročitam kakav je zapravo bio tvoj Nedžip, taj Nedžip za kojim tuguješ?“ (Pamuk 2009: 234). U ovom slučaju u prijevodu je uveden prilog „zapravo“ da bi se pojačalo značenje kojim se uspoređuju „dva Nedžipa“, jedan Nedžip kojeg je lik poznavao i drugi Nedžip, kakav je bio u stvarnosti.

U prijevodu rečenice *Gözlerinle okudun, güya teröristler ateş etmemiş, güya biz içeri girip onları kurşuna dizmişiz* (Ümit 2012: 171) modalna riječ *güya*, koja se koristi za iskazivanje sumnje prema sadržaju iskaza, prevedena je koristeći hrvatske priloge „tobože“, koji se koristi za komentiranje tuđe riječi ili tvrdnje te kad govornik ne vjeruje u istinitost tvrdnje i „navodno“, koja znači „kako se tvrdi, po pričanju, kako se pretpostavlja“⁸: „I sam si pročitao, teroristi tobože nisu pucali, mi smo navodno upali unutra i izrešetal ih“ (Ümit 2013: 128).

Uzvici i čestice

Perfekt na *–mİş* u rečenici *Ama nerde dilenecekler, bütün köşebaşları tutulmuş* (Ümit 2012: 227) označava neosvjedočenu radnju o čijim rezultatima zaključujemo na temelju dokaza koje vidimo ili percipiramo u tom trenutku. Da bi naglasila rezultativnost izraženu perfektom na *–mİş*, prevoditeljica je u ovom slučaju uvela česticu „već“: „Ali gdje da prose kad su sva dobra mjesta već zauzeta“ (Ümit 2013: 168).

U rečenici (...) *iyi ki bu paltoyu almışım, diye düşündü* (Pamuk 2013: 29) prisutan je adverbijal *iyi ki* („dobro da“), koji se koristi za ukazivanje na govornikov stav prema situaciji opisanoj u iskazu⁹. Za pojačavanje značenja inzistiranja na golom rezultatu radnje u hrvatskom se jeziku može koristiti čestica „baš“, koja se koristi za „pojačavanje, isticanje neke riječi, izraza ili rečenice“¹⁰. Pijevod prethodne rečenice stoga glasi: „(...) pomislio je: baš je dobro što sam kupio ovaj kaput“ (Pamuk 2009: 34).

U rečenici *'Buralarda ne dükkânlar açılmış,' dedi Turgut Bey* (Pamuk 2013: 279) nastavak *–mİş* označava novo otkriće koje je govornik otkrio te koje još nije potpuno „integrirao“ u svoje znanje, te koje često sadrži i element iznenađenja. U prijevodu je ovo značenje naglašeno uporabom uzvika „gle“, koji se koristi kad govornik izražava da je

⁸ Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.

⁹ Vidi Pavelić 2008: 112.

¹⁰ Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.

doživio nešto neobično ili kad izražava blago čuđenje¹¹: „Gle koliko se ovdje dućana otvorilo!“ (Pamuk 2009: 305).

3.1.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima

Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, perfekt na *-miş* često se koristi u prepričavanju događaja kojima govornik nije svjedočio i koje je čuo od drugih osoba: *'Hikâye İstanbul'daki bir imam hatip lisesinde geçiyor, ben de öyle duyduğum zaten,' diye başladı Necip. 'Kenar mahallelerden birindeki derme çatma bir imam hatip lisesinin müdürü, memuriyetiyle ilgili bir iş için İstanbul'da yeni yapılan ve televizyonda gördüğümüz o yüksek gökdelenlerden birine gitmiş'* (Pamuk 2013: 87). U turskom jeziku svakako je potrebno koristiti oblik kojim se naglašava da govornik govori o neosvjedočenoj radnji, no u hrvatskom jeziku ne postoji posebno glagolsko vrijeme kojim bi se to naglasilo. S obzirom na to da je u izvornoj rečenici već navedeno da je govornik događaj čuo iz druge ruke, u prijevodu nema potrebe za posebnim prijevodnim rješenjem. Citirani odlomak preveden je na sljedeći način: „Priča se događa u jednoj vjerskoj srednjoj školi u Istanbulu, barem sam ja tako čuo“, počeo je Nedžip. „Ravnatelj te škole sklepane negdje na rubu grada otišao je nekim poslom u jedan od onih novih istanbulskih nebodera koje smo vidjeli na televiziji“ (Pamuk 2009: 102).

Perfekt na *-miş* često se koristi u pripovijedanju bajki pa je tako i u ovom primjeru: *Bir gün Rüstem avlanırken önce yolunu ve sonra da gece uyurken atını kaybetmiş* (Pamuk 2013: 83). Kao što je već rečeno, u hrvatskom jeziku ne postoji posebno glagolsko vrijeme koje se koristi u prepričavanju bajki pa prijevod glasi „Jednoga dana, dok je lovio, izgubi put. Iste te noći, dok je spavao, izgubi i konja“ (Pamuk 2009: 98).

U hrvatskom jeziku ni rezultativnost radnje nije potrebno posebno naglašavati pa se rečenice poput *Ben de onun gibi şık olmuşum (...)* (Pamuk 2013: 127) mogu prevesti bez uvođenja posebnih jezičnih sredstava: „I ja sam elegantna kao i ona (...)“ (Pamuk 2009: 147).

U primjeru *Evet hocam, kusura bakmayın, ben sizin için bu kadar yol gelmişim (...)* (Pamuk 2013: 48) govornik inzistira na rezultatu radnje te na stanju u kojem sam sebe zatiče (vidi Čaušević 1996: 258). Kao i u prethodnim primjerima, ni u ovom slučaju u hrvatskom prijevodu nije potrebno naglašavati to modalno značenje: „Nemojte se ljutiti, ali – ja sam prevalio ogroman put samo zbog vas (...)“ (Pamuk 2009: 56).

¹¹ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

Kao što je spomenuto u poglavlju 2.1, perfekt na *-mİş* može se pojaviti uz mnoge izraze kojima se ističe da je informacija o radnji posredovana. Jedan od njih je *birinin söyledigine göre* („prema nečijim riječima“): *Valla, Fahri'nin söyledigine göre kızı sen öldürmüşsün* (Ümit 2012: 342). U tom slučaju nema problema u odabiru prijevodnog rješenja jer je prijevodom gorenavedenog izraza izraženo da govornik informaciju nije čuo „iz prve ruke“: „Pa prema onome što je Fahri rekao, ti si ubio djevojku“ (Ümit 2013: 248). Među ovakve izraze koji se pojavljuju uz perfekt na *-mİş* spadaju i izrazi *anlaşılan* („čini se“) te participij na *-Dİk* nakon kojeg slijedi postpozicija *kadar(ıyla)*.

3.2 Prevođenje modalnosti na *-mİş*

3.2.1 Sintaktička sredstva

Surečenice

Kao što je bio slučaj i s perfektom na *-mİş*, i u prevođenju modalnosti na *-mİş* koja označava da govornik nije izravno došao do informacije mogu se koristiti surečenice uvedene glagolima govorenja poput „kazati“. Rečenica *Karlar eriyormuş, demiryolu açılmak üzereymiş* (Pamuk 2013: 387) prevedena je kao „Snijeg se topi, vlakovi samo što nisu krenuli, kažu“ (Pamuk 2009: 413). U ovom je primjeru riječ o slobodnom neupravnom govoru, koji je identičan upravnome, ali nisu prisutni navodni znakovi koji upravni govor razdvajaju od neupravnog (vidi Čaušević 1996: 508).

Gnjatović i Matasović u svom članku (2010: 93) navode da je uporaba glagola percepcije uz veznike „da“ i „kao“ jedan od načina izražavanja evidencijalne modalnosti u hrvatskom jeziku. Jedan od glagola percepcije je i glagol „čuti“, pa je „Čujem da vi večeras ne želite poći onamo“, obratio mu se gospodin Turgut“ (Pamuk 2009: 146) prijevod rečenice *'Akşam oraya gitmek istemiyormuşsunuz,' dedi Turgut Bey* (Pamuk 2013: 126).

Iz primjera *Oyuna çalışacakmışsınız. Böyle şöyle, o anlar, dedi* (Ümit 2012: 139) te prijevoda koji glasi „Spomenuo je da se trebate uvježbati. Tako nešto. Rekao je da ćete vi razumjeti o čemu se radi“ (Ümit 2013: 104) vidimo da se u prijevodu može uvesti i surečenica „spomenuo je“, kojom se opet naglašava da je informacija došla od nekoga drugoga te da govornik nije svjedočio radnji.

U dva djela iz kojih sam uzimala primjere samo se u jednom slučaju pojavila modalnost na *-mİş* dodana na perfekt na *-mİş*. Banguoğlu ovaj oblik zove *dolaylı geçmişin söylenisi* („glasina neizravne prošlosti“) te kaže da nosi značenje prave prošlosti u koju se sumnja te da služi za izricanje aluzije ili opovrgavanja neke tvrdnje (Banguoğlu 2004: 461): *Ne yapmışmıŝ?* (Ümit 2012: 231). U ovom slučaju prevoditeljica je u prijevodu uvela glagol „pitati“: „Pita što je napravio?“ (Ümit 2013: 172), čime se želi naglasiti da govornik smatra da je sugovornik ipak svjestan svoje krivnje. U prijevodu je možda bilo moguće uvesti i česticu „joŝ“ ili surečenicu poput „kao da ne zna“, kojima bi se ta činjenica joŝ više naglasila.

U rečenici *O sıralar adamı vurmayı planlıyormuş meğer* (Ümit 2012: 304) prisutan je prilog *meğer*, koji se može prevesti kao „no“, „međutim“, „kadli ono“ (vidi Čaušević 1996: 495) te koji se koristi kad govornik zbog novih informacija koje je dobio promijenio raniji stav koji je imao o nekoj situaciji (Göksel i Kerslake 2005: 195). Prevoditeljica je u prijevodu odlučila upotrijebiti surečenicu „očigledno je“: „Očigledno je tada planirao kako će ubiti tipa“ (Ümit 2013: 223). Izraz „očigledno“¹² sinonim je riječi „očito“ koja može označavati da donosimo zaključke prema rezultatima koje zatječemo.

3.2.2 Leksička sredstva

Prilozi i modalne riječi

Kao što je spomenuto u teoretskom dijelu, prilikom prevođenja modalnosti na *-mİş* može se uvesti i prilog „navodno“, koji nosi značenja „kako se tvrdi, po pričanju, kako se pretpostavlja“¹³. Tako prijevod rečenice (...) *İstanbul'da mankenlik yapıyormuş, televizyona çıkıp kıcını bacaklarını gösteriyormuş* (Pamuk 2013: 113) glasi „(...) u Istanbulu se navodno bavila manekenstvom, pojavljivala se na televiziji i pokazivala dupe i noge“ (Pamuk 2009: 131). Ovo je česta prijevodna opcija, što je vidljivo i u prijevodu rečenice *İkizler çok yalan söylemiş, ama ben bilmiyorum* (Pamuk 2013: 121), koji glasi „Blizanci navodno mnogo lažu, ali ja ne znam“ (Pamuk 2009: 139).

I uz modalnost na *-mİş* modalne riječi i prilozi mogu biti prisutni. U prevođenju turske modalne riječi pretpostavke *galiba*, kojom se dodatno izražava značenje sumnje i rezerviranosti prema sadržaju iskaza sadržanom u modalnosti na *-mİş*, može se koristiti i

¹² Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

¹³ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

hrvatski prilog „vjerojatno“, kojim se izražava mogućnost da se dogodilo ili da će se dogoditi ono što sugovornik kaže¹⁴. Tako je rečenica *Galiba öğleden sonra Yıldırım'ın karısını ziyaret edeceklermiş* (Ümit 2012: 379) prevedena kao: „Vjerojatno će popodne posjetiti Jildirimovu suprugu“ (Ümit 2013: 275).

Čestice

U rečenici *Hay Allah, sen hiçbir şey bilmiyormuşsun* (Ümit 2012: 370) modalnost na *–mİş* označava novo otkriće koje je govornik otkrio te sadrži i element iznenađenja. Prijevod glasi „Bože, pa ti zbilja ništa ne znaš“ (Ümit 2013: 268) te je modalno značenje u ovom slučaju izraženo uvođenjem čestice „zbilja“, koja se koristi kad se sugovornik tijekom dijaloga nečega sjeti ili nešto shvati¹⁵.

3.2.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima

Kao i u prevođenju perfekta na *–mİş*, ako se modalnost na *–mİş* koristi za prepričavanje događaja koje je govornik čuo od nekoga drugoga, u hrvatskom jeziku nekad nije potrebno uvoditi ništa novo u prijevodu. U rečenici *Koço Kumkapı'da meyhanecilik yaparmış (...)* (Ümit 2012: 42) govornik prepričava informaciju koju je čuo od druge osobe pa prijevod glasi „Koço je imao tavernu na Kumkapiju (...)“ (Ümit 2013: 35).

U primjeru *Yarın sabah 10:00'da daha önce görüştüğünüz otelde sizi bekleyecekmiş* (Ümit 2012: 374) također je riječ o prenošenju informacija koje je govornik čuo od drugih pa je u prijevodu upotrijebljen futur prvi: „Čekat će vas sutra u deset sati ujutro u hotelu u kojem ste se već našli“ (Ümit 2013: 271). S obzirom na to da je iz prethodnog dijela teksta jasno da se prepričavaju informacije koje nisu stečeno izravno, nije bilo potrebno to ponovno naglasiti.

Nekad je i u izvornoj rečenici u turskom jeziku naglašeno da je govornik čuo informaciju od nekog drugog: *Siz bir dervişmişsiniz, Lacivert böyle diyor (...)* (Pamuk 2013: 232). U tom slučaju također nema potrebe za uvođenjem novih jezičnih elemenata u prevođenju da bi se naglasilo da sugovornik nije izravno došao do informacije: „Vi ste derviš, Modri tako kaže (...)“ (Pamuk 2009: 256).

¹⁴ Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.

¹⁵ Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.

3.3 Prevođenje modalnosti na –*Dir*

3.3.1 Sintaktička sredstva

Surečenice

Da bi se naglasilo modalno značenje inzistiranja na nekoj tvrdnji, u prijevodu se može uvesti i surečenica „znači“ čak i kada nije prisutan modalni prilog kao što je to bio *demek* kod perfekta na –*miş*. Tako je rečenica *Bir polis bana iyi davranıyorsa, istediği bir şey vardır* (Ümit 2012: 280), u kojoj modalnost na –*Dir* označava uvjerenost govornika u radnju, prevedena kao „Ako je neki policajac dobar prema meni, znači da od mene nešto želi“ (Ümit 2013: 206).

Prijevod sljedeće rečenice zanimljiv je zbog toga što je prevoditeljica odlučila uvesti surečenicu koja nije prisutna u izvorniku pa prijevod rečenice *Şöyle düşünüyorsunuzdur* (Pamuk 2013: 85) glasi „Da pogodim što ti je na pameti“ (Pamuk 2009: 100). Iako u izvornoj rečenici nije prisutan turski glagol koji bi značenjski odgovarao hrvatskom glagolu „pogoditi“ koji je prisutan u ciljnoj rečenici, tim se glagolom prenosi značenje modalnosti na –*Dir*, koje u ovom slučaju označava da govornik tvrdi nešto u što nije potpuno siguran, no ima jak dojam da je tvrdnja istinita.

U prijevodu sljedeće rečenice uvedena je surečenica „siguran sam“, opcija koja se često koristi kod prevođenja modalnosti na –*Dir*. Tako je rečenica *Kendini korumayı biliyorsunuzdur ama ben gene de sana Kadife'ye dikkat etmen gerektiğini söyleyeyim* (Pamuk 2013: 216) prevedena kao „Siguran sam da se znaš čuvati; ipak, još ću ti jednom ponoviti da s Kadifom budeš oprezan“ (Pamuk 2009: 240). Izraz „biti siguran“ znači čvrsto vjerovati, znati da je (nešto) tako¹⁶. Ova se surečenica može koristiti i u prijevodu nastavka –*mişIr*, koji nosi značenje između tvrdnje i pretpostavke: *Siz öyle misiniz bilmiyorum, ama Avrupa'da bulundunuz, aydınları, içki içen, uyuşturucu kullanan bütün o insanları da tanımışsınızdır* (Pamuk 2013: 299). Prijevod glasi: „Ne znam jeste li i vi to, ali bili ste po Europi i upoznali ste, siguran sam, tamošnje intelektualce i sve te ljude što piju alkohol i uzimaju narkotike“ (Pamuk 2009: 325).

U turskom jeziku značenje modalnosti na –*Dir* može se pojačati uporabom brojnih priloga te je jedan od njih i *umarım*: *Umarım Mustafa durumun farkında değildir* (Ümit 2012: 321). Iako se riječ *umarım* svrstava pod priloge (vidi poglavlje 2.2) s obzirom na to da je ovaj

¹⁶ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

prilog nastao od turskog prezenta na *-r*, u prijevodu se u hrvatskom jeziku uglavnom koristi surečenica „nadam se“: „Nadam se da Mustafa toga nije svjestan“ (Ümit 2013: 234).

Prijevod rečenice: (...) *halk arasında sorulara yol açmıştır* (Pamuk 2013: 307) primjer je jako dobrog rješenja, uvođenja surečenice „pa nije čudo“. Ovo nije čest prijevodni odabir, no ovom se rečenicom izražava da je govornik uvjeren u svoj iskaz „(...) pa nije čudo što su se među našim stanovništvom probudila mnoga pitanja“ (Pamuk 2009: 336).

Kondicional

U prijevodu rečenice *Eski komünist-yeni demokrata ise Turgut Bey en uygunudur* (Pamuk 2013: 243) uveden je kondicional, koji se koristi kao sredstvo za iskazivanje modalnosti vjerodostojnosti, tj. stupnja govornikove sigurnosti ili nesigurnosti u radnju (Sesar 2001: 207). Kondicionalom se, kao i modalnošću na *-Dir*, izriče mogućnost te subjektivan stav govornika prema onom što se iskazuje (Barić 1997: 416): „A za nekadašnjeg komunista, odnosno aktualnog demokrata najpogodniji bi bio gospodin Turgut (Pamuk 2009: 268).“

Modalni glagoli

U prijevodu nastavka *-mİstİr* može se uvesti i modalni glagol „moći“. Modalni se glagoli u hrvatskom jeziku koriste za izražavanje modalnosti vjerodostojnosti, a modalni glagol „moći“ u ovom slučaju izražava mogućnost¹⁷, stoga prijevod rečenice *Bu hiçbir şeyi kanıtlamaz ki, ayrı ayrı evlerde saklanmayı seçmişlerdir* (Ümit 2012: 402) glasi „Ali to ništa ne dokazuje; mogli su se sakriti u dvije različite kuće“ (Ümit 2013: 290).

Glagolska vremena

Ova se struktura može prevesti i koristeći futur prvi: „'Vidio nas je Džavit', reče Ka. 'Što će pomisliti? (Pamuk 2009: 401)“ prijevod je rečenice *'Cavit bizi gördü,' dedi Ka. 'Ne düşünmüştür?* (Pamuk 2013: 384). Ovakvom uporabom futura prvog izriče se relativna budućnost koja se odnosi na sadašnjost, kao i nesigurnost u neku tvrdnju o sadašnjosti (Barić 1997: 416).

Udvostručavanje

U primjeru *Vardır ama sen dikkat etmemişsindir* (Pamuk 2013: 240). modalno značenje inzistiranja na nekoj tvrdnji postignuto je udvostručavanjem glagola: „Imali su, imali, ali ti

---

¹⁷ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

nisi obratio pažnju...” (Pamuk 2009: 265). Ovo je jedina takva prijevodna opcija prisutna u oba djela.

3.3.2 Leksička sredstva

Prilozi i modalne riječi

U djelima koja su obrađivana kopula *-Dir* često se dodavala na imenicu kao nastavak za glagol „biti”: *O da otelinizin sahibi Turgut Bey'in kızı İpek Hanım'ın eski kocası Muhtar Bey'dir* (Pamuk 2013: 33). S obzirom na to da u ovom primjeru kopula *-Dir* označava 3. lice jednine glagola „biti”, nije potrebno uvoditi nikakvo posebno prevoditeljsko rješenje: „A to je gospodin Muhtar, bivši muž Svile, kćeri vlasnika vašeg hotela, gospodina Turguta” (Pamuk 2009: 38). Ipak, kad nastavak *-Dir* nosi modalna značenja, kao u rečenici *Kaybolmadan birkaç gün önce olmalı, diye düşünüyorum. Yanındaki de Fahri'dir* (Ümit 2012: 134), u prijevodu se mogu uvesti modalni prilozi. U ovom je slučaju uveden prilog „vjerojatno”, o kojem je bilo riječi u poglavlju 3.2: „Mora da je to bilo par dana prije nego što je nestala i vjerojatno je s njom bio Fahri, mislim si” (Ümit 2013: 101). Nastavak *-Dir* u ovom slučaju mogao je označavati i 3. lice jednine glagola „biti” koje ne nosi modalno značenje te je u ovakvim primjerima vidljivo da treba uzeti u obzir radnju cijelog djela da bi se donijela prevoditeljska odluka. Prilog „vjerojatno” može se koristiti i u prijevodu konstrukcije *-mİştİr* pa prijevod rečenice *Bu yüzden yediği dayaktan memnun bile kalmıştır* (Pamuk 2013: 81) glasi „Zbog toga mu je vjerojatno bilo čak i drago što su ga premlatili” (Pamuk 2009: 95).

Kod prijevoda rečenice *Trafik şubesini de ara, nöbetçi birileri vardır* (Ümit 2012: 224) uveden je prilog „sigurno”, o kojem je bilo riječi u poglavlju 3.1 i kojim se izražava sigurnost: „Nazovi i prometnu upravu, netko je još sigurno ondje” (Ümit 2013: 166).

U prijevodu sljedeće rečenice: *Oradakilerden biri onu taksiye kadar götürmek istemiştir...* (Ümit 2012: 403) korišten je prilog „možda”: „Možda ju je netko od njih htio otpratiti do taksija...” (Ümit 2013: 290). Prilog „možda”, kao i modalnost na *-Dir* u ovom slučaju, označavaju mogućnost.

U prijevodu rečenice: *Belki başka birine yazılmıştır* (Ümit 2012: 105) uz prilog „možda”, prijevod modalne riječi *belki* prisutne u izvornom tekstu, uveden je i prilog

„stvarno“, koji nosi značenja „doista“, „zaista“, „uistinu“¹⁸: „Možda je stvarno namijenjeno nekome drugome“ (Ümit 2013: 80). S obzirom na to da nastavak *-mİştİr* nosi značenja sadržana i u modalnosti na *-Dİr* i u modalnosti na *-mİş*, korištenje priloga „stvarno“ i „možda“ u jednoj rečenici dobra je opcija.

Prilozi i modalne riječi često se pojavljuju i uz modalnost na *-Dİr*. Rečenica *Belki de şimdiden biliyorlardır bile herşeyi* (Pamuk 2013: 44) prevedena je kao: „Oni vjerojatno već i sad sve to znaju“ (Pamuk 2009: 50). U izvornoj je rečenici uz modalnost na *-Dİr* prisutna i modalna riječ *belki* te se hrvatski prilog „možda“ uglavnom koristi kao njezin ekvivalent. Ipak, u prijevodu prethodne rečenice umjesto priloga „možda“, koji sadrži značenje mogućnosti, upotrijebljen je prilog „vjerojatno“, koji sadrži značenje uvjerenosti. Prevoditeljica je u ovom slučaju odlučila da je u hrvatskom jeziku bilo važnije izraziti značenje uvjerenosti.

U rečenici *Bir gün mutlaka bilecektir ama o zamana kadar burada özgürüz biz* (Pamuk 2013: 229) prilog *mutlaka* već je prisutan te je u prijevodu upotrijebljen priložni izraz „sasvim sigurno“: „Jednoga će dana sasvim sigurno znati, ali dotad smo ovdje slobodni“ (Pamuk 2009: 253).

U sljedećoj rečenici govornik izražava svoju sigurnost u određeni događaj kojem nije svjedočio: *Büyük ihtimal aynı kişi belediye başkanını da öldürmüştür* (Pamuk 2013: 213). S obzirom na to da je u izvornoj rečenici već prisutan izraz „*büyük ihtimal*“ („velika je vjerojatnost“), koji označava da je govornik uvjeren u svoju tvrdnju, takav je izraz upotrijebljen i u prijevodu: „Velika je vjerojatnost da je ista osoba ubila i predsjednika općine“ (Pamuk 2009: 238).

Značenje modalnosti na *-Dİr* može biti pojačano i prilogom *herhalde*, koji označava da je mogućnost za ostvaranje nekog događaja velika¹⁹: *Ama herhalde sen Avrupa'da pek çok özgür kız tanımışsındır* (Pamuk 2013: 377). U ovom je slučaju prevoditeljica u prijevodu odlučila iskoristiti prilog „sigurno“: „(...) u Europi si sigurno upoznao jako mnogo slobodnih djevojaka“ (Pamuk 2002: 403).

---

¹⁸ Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.

¹⁹ Büyük Türkçe Sözlük. *Türk Dil Kurumu*. Web. 08.09.2014.

3.3.3 Izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima

Ni u prijevodu ove modalnosti nikakva nova surečenica ili riječ ne mora biti uvedena. Tako je *Ailem birlikte olmamıza izin vermeyecektir* (Pamuk 2013: 252) prevedeno kao „Moja nam obitelj neće dopustiti da budemo zajedno!“ (Pamuk 2009: 277), što je u skladu s Lewisovom tvrdnjom da nastavak *-DIr* na trećem licu budućeg vremena na *-(y)AcAk* može izražavati definitivnu budućnost (Lewis 1967: 140).

S obzirom na to da se nastavak *-mİstIr* često izjednačava s perfektom na *-DI*, u velikom se broju slučajeva u prijevodu ne koristi nikakva riječ ili sintaktička konstrukcija koja prenosi modalno značenje, kao u ovom primjeru: *Ünlü şiiirin bildiğimiz misralarını yazmıştır ki kapı vurulur, kalkıp açar (...)* (Pamuk 2013: 151). Prijevod glasi: „Baš kad je zapisao stihove koji su i nama danas poznati, netko mu zakuca na vrata. Ustane da ih otvori: (...)“ (Pamuk 2009: 171).

Kao što je navedeno u poglavlju 2.2, konstrukcija *-mİstIr* često se koristi u znanstvenom diskursu, naprimjer u povijesnim djelima. Pokušali smo naći povijesnu knjigu prevedenu s turskog na hrvatski da damo primjer uporabe te modalnosti u turskom jeziku i načina na koji se prevodi u hrvatskom jeziku, no čini se da takvog djela, barem zasad, još nema. Orhan Pamuk u jednom dijelu svoje knjige citira enciklopedijsku natuknicu te ta natuknica sadrži i sljedeću rečenicu: *Karın sırları eski çağlardan beri insanoğlunun ilgisini ve hayranlığını çekmiştir (...)* (Pamuk 2013: 224). S obzirom na to da je ova uporaba specifična za znanstveni diskurs, u hrvatskom jeziku, u kojem se nikakva posebna struktura ne koristi, prevedena je običnim perfektom: „Još od najdavnijih vremena, tajne snijega pobuđivale su čovjekovo divljenje i zanimanje“ (Pamuk 2009: 248). Iako nemam podatke o tome je li ovo prava enciklopedijska natuknica ili ne, ovaj primjer svakako prikazuje pravu uporabu strukture *-mİstIr*, kao i način na koji bi se ona u hrvatskom jeziku prevela u takvom diskursu.

3.3.4 Više opcija

Dobro prijevodno rješenje prisutno je u prijevodu rečenice *Belki de bizler hakkında bir roman yazmayı düşünüyorsunuzdur* (Pamuk 2013: 427), a to je uvođenje dvaju novih članova: surečenice „sve mi se čini“ i priloga „zapravo“, pa prijevod glasi „Sve mi se čini da ti zapravo namjeravaš napisati knjigu o nama“ (Pamuk 2009: 453). Izraz „sve mi se čini“ koristi se za

izražavanje govornikov stava, tj. dojma o nečemu²⁰, dok prilog „zapravo“ znači „uistinu“ u kontekstu u kojem se traži ispravan odgovor ili istina²¹.

4. ZAKLJUČAK

U ovom radu pokušali smo na temelju dvaju romana napisanih na turskom jeziku i njihovih prijevoda na hrvatski jezik donijeti zaključke o načinima prevođenja modalnosti na *-Dir* i *-mİş* u hrvatskom jeziku. Prevođenje je, kao što je dobro poznato, zahtjevan kognitivni proces. Tijekom procesa prevođenja prenosi se značenje, a ne leksičke i gramatičke strukture te je ponekad teško zadržati neku konstrukciju iz izvornog jezika, koliko god to prevoditelj možda htio. Turski i hrvatski jezik strukturno su vrlo različiti, zbog čega je prevođenje s jednog na drugi posebno zahtjevno.

Modalnosti na *-Dir* i *-mİş* su gramatičko-značenjske kategorije čiji „ekvivalenti“ u hrvatskom jeziku ne postoje te je pri prenošenju njihovih značenja u hrvatski jezik bitno pripaziti na to da čitatelj ne shvati da je riječ o prijevodu. Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, ponavljanje informacije koja je u hrvatskom jeziku obično neodređena moglo bi zvučati čudno. Iako su modalnosti na *-Dir* i *-mİş* česte u turskom jeziku, hrvatskom čitatelju možda bi bilo neobično često vidjeti prilog „navodno“ jer se on u hrvatskom jeziku ipak ne koristi toliko često koliko se modalnost na *-mİş* koristi u turskom jeziku. Ipak, iz ovog je rada vidljivo da je i Jakobsonova tvrdnja da se svako kognitivno iskustvo može izraziti u bilo kojem jeziku istinita. Vjerujemo da smo u ovom radu uspjeli pokazati da postoje brojni načini prevođenja modalnosti na *-Dir* i *-mİş* (u radu svakako nisu nabrojani i svi) te da se pažljivom uporabom različitih opcija može napraviti dobar prijevod u kojem čitatelj neće zamijetiti ništa neobično.

Načina za prevođenje ovih modalnosti ima uistinu mnogo. Tri su osnovna načina prevođenja perfekta na *-mİş*, modalnosti na *-mİş* te modalnosti na *-Dir*, a to su uporaba sintaktičkih sredstava, leksičkih sredstava te izostavljanje jezičnih elemenata s modalnim značenjima.

Sintaktičko sredstvo koje se koristi za prevođenje perfekta na *-mİş* je uporaba surečenica, među kojima se ističu objektne surečenice uvedene glagolima govorenja poput

---

²⁰ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

²¹ Hrvatski jezični portal. hjp.novi-liber.hr. Web. 08.09.2014.

„kazati“, „govoriti“ i „tvrditi“. Ostale rečenice koje se mogu koristiti u prijevodu su „mora da“, „znači“, „čini se“, „izvjesno je“, rečenice s glagolima percepcije poput „vidim“, kao i suprotna rečenica uvedena veznikom „kad ono“ te poredbeni rečenica uvedena veznikom „kao da“. Uz gramatička sredstva, za izražavanje značenja perfekta na *-mİş* u hrvatskom se jeziku mogu koristiti prilozi poput „sigurno“, „zapravo“, „tobože“, „navodno“, „već“, kao i uzvik „baš“ i čestice „već“ i „gle“. Informacija koju perfekt na *-mİş* označava može se i izostaviti u slučajevima u kojima prevoditelj odluči da ta informacija nije relevantna u prijevodu ili da se razumije iz konteksta.

Slična sredstva koriste se i za prevođenje modalnosti na *-mİş*: među gramatičkim sredstvima opet su prisutne objektne surečenice uvedene glagolima percepcije poput „čuti“ ili glagolima govorenja poput „kazati“, „spomenuti“, „pitati“, a među leksičkim sredstvima koriste se prilog „navodno“ te čestica „zbilja“. S obzirom na to da u hrvatskom jeziku ne postoje posebne gramatičke konstrukcije koje se koriste kad govornik informaciju dobije od posrednika ili kad o nekoj situaciji donosi zaključak na temelju dokaza, ponekad nema potrebe uvoditi jezične elemente kojima bi se naglasilo modalno značenje izraženo u turskom izvorniku.

U hrvatskom jeziku naglašavanje modalnog značenja koje se u turskom jeziku izražava uporabom modalnosti na *-Dir* može se postići uporabom sintaktičkih sredstava, i to uvođenjem surečenica poput „siguran sam“, „nadam se“, „znači“, „da pogodim“, „pa nije čudo“ te kondicionala, rečenica s modalnim glagolima („moći“), futura prvog te uporabom udvostručavanja. Druga prijevodna metoda je uvođenje leksičkih sredstava, tj. priloga i modalnih izraza poput „vjerojatno“, „sigurno“, „možda“, „stvarno“ i „zapravo“. Kao što je bio slučaj i kod perfekta na *-mİş* i modalnosti na *-mİş*, informacija koju *-Dir* prenosi može se i izostaviti u hrvatskom jeziku.

Zanimljivo je da je uporaba perfekta na *-mİş* i modalnosti na *-mİş* obavezna kad se radi o prenošenju informacija koje je govornik dobio od drugih, dok se značenje modalnosti na *-Dir* može izraziti i samo uporabom priloga. Unatoč tome, sve ove konstrukcije često se koriste uz priloge i brojne izraze kojima se naglašava da je informacija došla iz nekog drugog izvora. U tom se slučaju, da bi se prenijelo modalno značenje, obično prevodi samo prilog uporabom približnog hrvatskog ekvivalenta, ali se u nekim slučajevima koriste i surečenice.

Zanimljivo je i da gramatike neturskih autora sadrže mnogo bolje opise modalnosti na *-Dir* i *-mİş* od gramatika turskih autora. To i ne treba previše čuditi; izvorni govornici nekog

jezika nisu svjesni njegovih posebnosti kao netko tko jezik nauči kasnije, pogotovo ako mu materinji jezik pripada drugoj jezičnoj porodici i tipološki je različit. Iako Tahsin Banguoğlu u svojoj gramatici daje opis uporabe ovih oblika, u gramatici Süera Ekeru ne navodi se ništa slično. Međutim, turski jezikoslovci čije smo članke koristili u ovom radu ipak su svjesni posebnosti značenja i uporabe ovih oblika.

U ovom radu pokušali smo dati pregled prijevodnih odluka koje prevoditelj može donijeti, a ne koje treba donijeti. Svako djelo ima svoje posebnosti, a time i svaki prijevod te različiti prevoditelji imaju različit pristup prevođenju. S obzirom na to da svaki jezik sadrži različite mogućnosti kojima izražava brojne nijanse u značenju, prenošenje tih značenja s jednog jezika na drugi, odnosno prevođenje, zahtjevan je proces koji zahtijeva jako dobro poznavanje obaju jezika.

LITERATURA

- Aksu-Koç, Ayhan. „Some aspects of acquisition of evidentials in Turkish.“ *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Ur. Lars Johanson i Bo Utas. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2000. 15-28. Web.
- Barić, Eugenija, et al. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1997. Pdf.
- Baker, Mona. *In other words: a coursebook on translation*. London; New York: Routledge, 1992. Print.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2004. Print.
- Büyük Türkçe Sözlük. *Türk Dil Kurumu*. Web. 08.09.2014.
- Csató, Ágnes Éva. „Turkish MIŞ- and IMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis.“ *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Ur. Lars Johanson i Bo Utas. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2000. 29-44. Web.
- Čaušević, Ekrem. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1996. Print.
- Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker, 2010. Print.
- Gnjatović, Tena i Matasović Marko. „Evidencijalne strategije u hrvatskom jeziku.“ *Sintaksa padeža : zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani, Osijek, 13.-15. studenoga 2008*. Ur. Matea Birtić, Dunja Brozović Rončević. Osijek i Zagreb: Filozofski fakultet ; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2010. 89-99. Print.
- Göksel, Asli i Celia Kerslake. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London i New York: Routledge, 2005.
- Hrvatska enciklopedija. *Enciklopedija.hr* Web. 05.09.2014.
- Hrvatski jezični portal. *hjp.novi-liber.hr*. Web. 08.09.2014.
- Jakobson, Roman. „On Linguistic Aspects of Translation.“ *The Translation Studies Reader*. Ur. Lawrence Venuti. London and New York: Routledge, 2000. 114-118. Pdf.

- Kerimoğlu, Caner. „Türkiye Türkçesindeki bilgi kipliği işaretleyicileri üzerine: Kesinlik dışılık.“ *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 5.4 (2000): 434-478.
- Lewis, Geoffrey Lewis. *Turkish Grammar*. Oxford; New York: Oxford University Press, 1967. Pdf.
- Lyons, John. *Semantics: volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Palmer, Frank Robert. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Print.
- Pavelić, Goran. „Kategorija modalnosti: turski i hrvatski jezik u poredbenom prikazu.“ Magistarski rad na Sveučilište u Zagrebu, 2008.
- Sesar, Dubravka. „Modalni modeli u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima.“ *Suvremena lingvistika* 1-2, br. 51-52, (2001): str. 203-218. Web. 01.09.2014.

IZVORI

Pamuk, Orhan. *Kar*. Istanbul: Yapi Kredi Yayinlari, 2013. Print.

Pamuk, Orhan. *Snijeg*. Prev. Marta Andrić. Zagreb: Vuković i Runjić, 2009. Print.

Ümit, Ahmet. *Magla i noć*. Prev. Nikolina Rajković. Zagreb: Ljevak, 2013.

Ümit, Ahmet. *Sis ve gece*. Istanbul: Everest Yayinlari, 2012. Print.